УДК 75.052:711.4:316.7(477)
DOI https://doi.org/10.32782/2663-5984.2026/2.7

Коляда І. А.
https://orcid.org/0009-0001-7852-2103
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

УВІКОВІЧНЕНА ПАМ'ЯТЬ НА СТІНАХ: МУРАЛИ ЯК ТОПОНІМІЧНІ МАРКЕРИ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті теоретично обґрунтовано та концептуалізовано мурали як специфічну форму візуальних топонімічних маркерів сучасної України. Проаналізовано роль монументального вуличного мистецтва у процесі символічної організації міського простору, комеморації, репрезентації історичної пам'яті, а також у формуванні локальної та національної ідентичності. Доведено, що в умовах деколонізації, декомунізації та повномасштабного вторгнення РФ трансформація міського середовища не обмежується лише вербальним перейменуванням вулиць, а супроводжується активним виникненням нових візуальних знаків. Розкрито семіотичну та функціональну відмінність між традиційним топонімом та муралом: якщо офіційна назва називає місце, то мурал візуально означує його, надає символічного змісту та закріплює за локацією певні історичні чи культурні наративи. Досліджено функціонування трьох рівнів історичної пам'яті у стінописах: національного, регіонального та особистісного. Висвітлено тематику українських муралів, зокрема присвячених козаччині, Українській революції 1917–1921 рр., Революції Гідності та видатним постатям.

Окрему увагу приділено феномену «воєнного муралізму» як оперативному інструменту меморіалізації. Визначено три ключові функції воєнних муралів: фіксація подій війни й документація злочинів, артивізм і мобілізація суспільства, а також персоніфіковане вшанування полеглих Героїв. Проаналізовано серію робіт британського художника Бенксі як приклад інтеграції світового авангарду в контекст національної трагедії. Окреслено проблемні аспекти збереження, правового статусу та етичного узгодження стінописів.

Ключові слова: *мурали, візуальний топонімічний маркер, міський простір, комеморація, політика пам'яті, декомунізація, воєнний муралізм, російсько-українська війна, національна ідентичність.*

Постановка проблеми. Сучасне місто є не лише просторовою сукупністю архітектурних об'єктів, транспортних комунікацій та адміністративно визначених територій, а й складним соціокультурним текстом, у якому матеріальне середовище взаємодіє з історичною пам'яттю, колективними уявленнями, політичними наративами та ідентичністю спільноти. Людина сприймає міський простір не тільки через його функціональні характеристики, а й через систему знаків, символів та образів, які дозволяють їй орієнтуватися в ньому, співвідносити окремі локації з певними подіями та постатями, а також формувати уявлення про «своє» і «чуже», «важливе» і «другорядне», «минуле» і «сучасне». У цьому контексті особливого значення набуває проблема символічного маркування міського простору.

Одним із традиційних засобів такого маркування є топонімія. Назви вулиць, площ, районів, населених пунктів та інших географічних об'єктів виконують не лише номінативну й навігаційну функції. Вони є носіями історичної та культурної інформації, фіксують у просторі певні образи минулого, репрезентують суспільні цінності та можуть бути інструментом формування колективної ідентичності.

Особливої актуальності ця проблематика набуває в сучасній Україні, де трансформація символічного простору є невід'ємною складовою суспільно-політичних процесів останніх десятиліть. Після Революції Гідності, початку російської агресії у 2014 р., реалізації політики декомунізації, а особливо після повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 р.

© Коляда І. А., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

український публічний простір зазнав масштабного переосмислення. Перейменування вулиць, площ і населених пунктів, демонтаж пам'ятників, які виступали візуальними носіями комуністичної ідеології радянського доби, переоцінка радянської культурної спадщини та поява нових меморіальних об'єктів є проявами значно ширшого процесу зміни символічної карти незалежної держави Україна.

Мурал принципово відрізняється від твору мистецтва, розміщеного в музеї чи галереї. Він є просторово локалізованим: його існування нерозривно пов'язане з конкретною стіною, будівлею, вулицею, районом і містом. Водночас його зміст часто апелює до історії конкретної території, локальної спільноти, видатної особи, травматичного досвіду, культурної спадщини або сучасних суспільних подій. У результаті виникає специфічний зв'язок між образом і місцем, коли певний образ починає асоціюватися з конкретною міською локацією, а сама локація набуває нового символічного значення [3, с. 39].

Саме ця обставина дає підстави поставити питання про можливість розгляду муралів як особливого різновиду візуальних топонімічних маркерів. Якщо традиційний топонім за допомогою слова називає та ідентифікує місце, то мурал за допомогою образу може його візуально означувати, наділяти певним змістом та закріплювати за ним конкретну історичну або культурну асоціацію [21, с. 93].

У цьому контексті актуальним є дослідження взаємодії двох способів символічної організації простору – вербального та візуального. Традиційна топонімія використовує мовний знак, тоді як муральне мистецтво – візуальний знак, який може включати образ, колір, композицію, символ, текст та інші семіотичні компоненти. Відтак виникає необхідність розглядати сучасний український міський простір не лише як систему назв, але й як систему візуальних маркерів, які формують своєрідну символічну карту міста [37].

Актуальність такого підходу посилюється умовами російсько-української війни (2014–2026 рр.). У сучасному українському суспільстві мурали дедалі частіше присвячуються військовослужбовцям, загиблим захисникам і захисницям України, цивільним жертвам війни, історичним постатям, волонтерам, культурним діячам, символам українського спротиву та національного відродження. Вони стають засобом не лише естетичного оформлення міського середовища, а й документування колективного досвіду, меморіалізації та трансляції цінностей.

Таким чином, проблема дослідження полягає у необхідності наукового осмислення того, яким чином мурали, будучи об'єктами мистецтва, беруть участь у символічній організації міського простору та формуванні пам'яті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження муралів у сучасному науковому дискурсі охоплює його естетичні, соціокультурні та комеморативні виміри. Фундаментальні теоретичні засади аналізу стінописів як інструментів соціальної трансформації, субверсії та політики прямої дії закладено у працях Бенксі [38], В. Еллсворт-Джонса [39] та С. Райта [41]. Водночас політико-ідеологічний контекст монументального вуличного мистецтва в умовах постсоціалістичного переходу детально висвітлено у монографії М. Великоні [6].

В українському науковому дискурсі монументальне вуличне мистецтво тривалий час розглядалося переважно крізь призму мистецтвознавчого та культурологічного підходів. Зокрема, формотворення, пластичне моделювання та художньо-образні особливості вітчизняного стріт-арту, а також творчість дуету «Interesni Kazki» (О. Бордусова та В. Манжоса) детально досліджено у працях Ю. Шеменьової [37] та Б. Гаврилюка [7]. Вагомий внесок у концептуалізацію соціокультурного механізму трансформації символічного простору зробив О. Гриценко [8], визначивши мурали важливою складовою формування місцевої пам'яті та дерадянізації міського середовища.

Новий етап осмислення муралів пов'язаний із практиками деколонізації та повномасштабним вторгненням РФ (з лютого 2022 р.). У дослідженнях Г. Бітаєвої [3, 4], І. П'ятницькової та В. Франкової [21] висвітлено імплементацію світового художнього досвіду, а також функціонування муралів як оперативної форми комеморації у публічному просторі українських міст. Окрему увагу міжнародної наукової спільноти привернула інтервенція британського художника Бенксі в український урбаністичний контекст, чий феномен у координатах рекламації простору та відтворення воєнної трагедії дослідив П. Ґофф [40]. Окрім теоретичних розвідок, широкий емпіричний пласт висвітлено у краєзнавчих і медійних публікаціях («Хмарочос», «Локальна історія», «Суспільне» тощо), які фіксують локальні кейси створення муралів у Києві, Львові, Дніпрі, Бучі, Херсоні, Луцьку та інших містах.

Попри наявність праць, присвячених пластичним особливостям, комеморативній та політичній функціям стріт-арту, поза увагою науковців

досі залишається системне осмислення муралів саме як візуальних топонімічних маркерів. Більшість дослідників сприймають їх як тимчасові мистецькі об'єкти, не враховуючи їхньої здатності легітимізувати нові просторові знаки, доповнювати вербальну топоніміку та формувати стійку картографію пам'яті в умовах сучасної російсько-української війни.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування та концептуалізація муралів як специфічної форми візуальних топонімічних маркерів сучасного українського міського простору, а також визначення їхньої ролі у просторовій ідентифікації, меморіалізації, формуванні локальної та національної ідентичності й трансформації символічного простору України в умовах деколонізації та російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі мурали стали характерною та невід'ємною частиною урбаністичного середовища незалежної України, перетворившись із засобів естетизації міського простору на потужній інструмент комеморації та формування візуального дискурсу національної ідентичності. Найбільшими осередками присутності муралів у публічному просторі традиційно виступають Київська, Івано-Франківська, Львівська, Дніпропетровська та Харківська області.

Значна частина українських стінописів належить до історичного жанру або містить його виразні елементи. Візуальна мова муралів спрямована на привернення уваги суспільства до доленосних історичних подій і постатей як загальнодержавного, так і регіонального рівнів, актуалізацію гострих проблем у контексті сучасної історії України, а також на переосмислення минулого українського народу. Домінуючими наскрізними темами у цьому вимірі є боротьба за незалежність, свободу, соборність та тяглість поколінь.

Детальний аналіз виявлених муралів дає змогу простежити в них наявність трьох ключових рівнів функціонування історичної пам'яті: національного, регіонального (локального) та особистісного. Для переважної більшості об'єктів характерним є синергетичне поєднання цих рівнів, що сприяє подвійному підсиленню комеморативного ефекту та консолідації суспільства.

За ретроспективним спрямуванням найбільшу кількість українських муралів присвячено подіям доби козаччини, Української революції 1917–1921 рр., Революції Гідності (2014 р.) та російсько-українській війні (2014–2026 рр.).

Аналіз муралів на козацьку тематику засвідчує, що географія їх поширення давно вийшла за межі історичних ареалів проживання козацтва, що підтверджує остаточне закріплення відповідного періоду в колективній пам'яті як одного з ключових державотворчих міфів. Поряд із традиційними сюжетами спостерігається й художнє переосмислення образу козака. Оригінальним прикладом імплементації фольклорно-історичного персонажа у сучасний міський простір став стінопис З. Шевчука «Козак Мамай на місяці» у м. Кропивницькому, де народного героя зображено у космічному скафандрі на стіні дев'ятиповерхового будинку в мікрорайоні Космонавтів [24].

Культивування теми Української революції 1917–1921рр. у публічному просторі активізувалося з нагоди відзначення її сторіччя, коли мурали слугували засобом швидкого реагування пам'яті. Показовим у цьому контексті є мурал «Крути» (2019 р., художник А. Пальваль, м. Київ), де на тлі залізничної станції у повний зріст зображено учасників бою 29 січня 1918 року. Попри вагоме значення для візуалізації героїчного спротиву, композиція відтворює не реальних учасників подій, а акторів художнього фільму «Крути 1918», що демонструє складну взаємодію екранного мистецтва, стріт-арту та історичної дійсності [14].

Подібна тенденція опосередкованого відтворення минулого притаманна й іншим монументальним об'єктам цієї серії, створеним для вшанування ключових постатей тогочасного державотворення – Михайла Грушевського, Павла Скоропадського та Симона Петлюри. Зображення лідерів Революції у столичному просторі сформували своєрідний пантеон, проте кожен із цих артефактів також пройшов крізь призму сучасної художньої адаптації. Зокрема, мурал Михайлу Грушевському (2015 р., вул. Січових Стрільців, художник творчої групи Kailas-V), присвячений 150-річчю голови Центральної Ради, постає не у формі суворого архівного знімка, а як стилізована графічна інтерпретація, розрахована на швидке візуальне зчитування сучасним містянином [20]. Своєю чергою, монументальний портрет Гетьмана Павла Скоропадського (2015 р., вул. Старовокзальна, Kailas-V), локалізований біля Центрального залізничного вокзалу, став інструментом реабілітації гетьманату в публічній дискусії та подолання радянських ідеологічних штампів [19]. Завершує цей монументальний триптих мурал Симону Петлюрі (2019 р., вул. Олександра Архипенка, художники А. Пальваль та Р. Партола), створення якого збіглося з 140-річчям Головного

Отамана УНР. У цій роботі знову яскраво прослідковується вторинна медіатизація образу: за основу стінопису було взято не історичну світлину, а сучасне живописне полотно художника Артура Орленова [27].

Більшість муралів, присвячених Революції Гідності, мають виражений комеморативний характер і спрямовані на вшанування Небесної Сотні. Зокрема, у м. Тернополі (2014 р., художниця Т. Крамар) на муралі «Героям Майдану» постатям журналіста, медика та мітингувальника надано рис Т. Шевченка, І. Франка та Лесі Українки, що метафорично поєднує різні епохи боротьби за українську державність [18]. Іншим прикладом є іконографічний за стилістикою мурал С. Радкевича «Святі мужі Волині» у м. Луцьк, виконаний у формі людини-мішені на честь загиблих майданівців-волинян [35].

Окрім узагальнених сюжетів, у стріт-арті сформувався персоніфікований історичний вимір. На особистісному рівні райтери найчастіше зверталися до постатей Т. Шевченка, Б. Хмельницького, М. Грушевського, С. Нігояна (у сквері Небесної сотні в Києві) [33], Р. Гурика (в Івано-Франківську) та Кузьми Скрябіна. Понад десять стінописів в Україні присвячено саме Тарасу Шевченку, серед яких вирізняється робота А. Буняка у м. Львові: зображення митця у стилі гурту «The Beatles» із гаслом «Зніміть з мене вже той кожух» закликає до відходу від радянських канонів сприйняття його постаті [11]. На локальному рівні створювалися мурали, присвячені діячам, важливим для місцевих громад, як-от промисловцю І. Харитоненку в Сумах [32], скульптору І. Бровді у Мукачеві [30], засновникові гардинно-швейного промислу М. Горовіц у м. Коломиї чи режисеру І. Миколайчуку в м. Чернівцях [8].

Окремого наукового аналізу потребує масив муралів, створених після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну (з лютого 2022 р.), оскільки їхня тематика, візуальна мова та функціональне призначення набули якісно нових рис. У публічному просторі утвердилися мурали, присвячені Збройним Силам України, цивільному спротиву та метафоричним образам України-матері чи незламної дівчини-України.

За функціональною спрямованістю воєнні мурали класифікуються за трьома основними напрямами.

Перший напрям охоплює фіксацію подій війни та художню документацію воєнних злочинів, прикладом чого є мурал у Бучі іноземні митці створили серію з чотирьох муралів, що слугують візуальним нагадуванням про російську окупацію та насильство над цивільним населенням [1], а звільненню м. Херсона присвячено роботу К. Качеровського з гаслом «Росія тут НІКОЛИ» [23]. Водночас події війни набувають і персоналізованого висвітлення, зокрема на муралі в м. Києві із зображенням зоозахисниці Анастасії Тихої, яка пішки евакуйовувала собак з інвалідністю з охопленого боями м. Ірпеня.

Другим напрямом виступає артивізм та мобілізація суспільної думки, де мурали перетворюються на інструмент привернення уваги до критичних питань, зокрема до долі військовополонених. На підтримку захисників «Азовсталі» та гарнізону «Маріуполь» створено стінописи в мм. Києві, Ужгороді, Нововолинську, Кривому Розі та Львові. Київський мурал із зображенням закованих у кайдани рук на тлі колючого дроту та закликом «Fight for them like they fought for us» слугує яскравим прикладом громадянського артивізму, що транслює прагнення до справедливості та звільнення бранців [28].

Третім напрямом є меморіалізація та вшанування пам'яті полеглих воїнів як пряма відповідь на потребу суспільства у швидкій фіксації трагічних утрат. Цей шар містить як узагальнені філософські образи, зокрема стінописи «Дівчина із соколом у руці» у м. Дніпрі [9] чи «Дорога в Рай» у м. Стрию [15], так і персоніфіковані портретні зображення конкретних полеглих бійців.

Особливою сторінкою в історії українського воєнного стріт-арту стала таємна інтервенція всесвітньо відомого анонімного британського художника Бенксі (Banksy) восени 2022 року. Його серія з семи робіт, створених у Києві та найбільш постраждалих від російської агресії населених пунктах Київщини (Бородянці, Ірпені, Гостомелі, Горенці), піднесла український муралізм до рівня глобального культурного та політичного дискурсу [10]. Твори Бенксі демонструють глибоку інтеграцію світового трафаретного авангарду в контекст національної трагедії та боротьби. Зокрема, у м. Бородянці на стіні зруйнованого бомбардуваннями будинку робота «Дзюдоїст» із зображенням маленького хлопчика, який метає через стегно дорослого чоловіка у кімоно, виступає візуальною алегорією на російського диктатора та метафорою боротьби України, де вирішальними є дух, спритність і справедливість, а не фізична перевага. Зображення крихких дівчат-гімнасток у мм. Бородянці та Ірпені на руїнах знищених цивільних споруд створюють вражаючий контраст між красою і життям та брутальною

руйнівною силою війни. У м. Києві на майдані Незалежності робота «Діти на протитанковому їжаку» фіксує трагічну нормалізацію війни у свідомості наймолодшого покоління, водночас підкреслюючи незламність повсякденного життя. Доповнюють цей ряд стінопис «Жінка в протигазі та бігуді» у м. Гостомелі, який висвітлює трагікомізм воєнного побуту українців, а також роботи «Дідусь у ванні» у Горенці та «Вантажівка з боєголовкою» у м. Києві, що є художнім осмисленням крихкості людського життя та загрози ракетного чи ядерного знищення [10].

Отже, мистецтвознавчий та комеморативний ефект робіт Бенксі полягає у тому, що він перетворив руїни українських міст на міжнародний музей просто неба, привернувши увагу світової спільноти до воєнних злочинів РФ, та надав цим муралам функції «меморіалів у реальному часі», закарбовуючи травму перших місяців вторгнення [10].

Паралельно з цим персоніфіковані воєнні мурали створюються в населених пунктах по всій території України, де ініціаторами їх виникнення найчастіше виступають побратими або родичі загиблих за узгодженням із місцевими громадами. Серед найбільш репрезентативних постатей новітньої пантеонної комеморації у стрітарті постає Олександр Маціївський, розстріл якого після слів «Слава Україні!» викликав потужний суспільний резонанс і зумовив появу серії муралів у мм. Києві (зокрема на будівлі Верховної Ради України, створеного французьким художником) [16], Рівному, Кривому Розі, Одесі, смт. Володимирець, а також за кордоном, зокрема на Берлінському мурі [36]. Важливе місце посідає і постать Дмитра Коцюбайла («Да Вінчі»), легендарного командира батальйону «Вовки Да Вінчі» та Героя України, чиї портретні зображення у військовому спорядженні або поруч із символом підрозділу зафіксовані на муралах у мм. Києві, Харкові, Дніпрі та на Івано-Франківщині, що виконує функцію канонізації образу новітнього національного героя [17, 26, 31, 34, 36].

Поява муралів із зображенням генерала Валерія Залужного маркує швидке реагування вуличного мистецтва на актуальний контекст повномасштабної російсько-української війни. Образ колишнього головнокомандувача ЗСУ став одним із ключових візуальних символів сучасного збройного спротиву, створивши власну суперечливу та динамічну історію у міському просторі столиці.

Перший масштабний стінопис із зображенням Валерія Залужного з'явився у травні 2024 року у Святошинському районі Києва (вул. Михайла Котельникова, 51). Створений художником Валерієм Кучером (авторка проєкту – Євгенія Фуллен) за рекордні 13 годин, він сягав понад 120 м² та став найбільшим зображенням генерала в Україні [2]. Утім, доля цього монументального артефакту висвітлила складнощі функціонування стріт-арту в закритих та спеціалізованих міських зонах. Стінопис розмістили на фасаді закладу для дітей з особливими ментальними потребами, через що великий наплив охочих зробити фото змушував людей перелазити через паркан і створював зайве навантаження на вихованців. Через це вже навесні 2025 року мурал замалювали, аби згодом перенести його на іншу, більш відповідну локацію [2].

Подальша трансформація образу Залужного у вуличному мистецтві показала прагнення художників включити його постать до ширшого історичного контексту боротьби за українську державність. У червні 2025 року на підпірній стіні Дніпровської набережної в Києві з'явився новий масштабний стінопис. На ньому Залужного зображено не самостійно, а у складі пантеону діячів різних епох – поряд із київським князем Святославом Хоробрим, гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним та ідеологом українського націоналізму Дмитром Донцовим [22].

У цій композиції генералу відведено центральне місце: він зображений у військовому однострої без знаків розпізнавання, а візуальна дистанція між ним та іншими постатями підкреслює задум авторів показати його як наступника давніх військових і державотворчих традицій. Стінопис на набережній демонструє, як сучасне монументальне мистецтво поєднує постать сучасного воєначальника з історичними символами спротиву, перетворюючи міський простір на майданчик для формування новітніх національних смислів.

Прикладом локальної народної меморіалізації, що виникає за низової ініціативи у житлових масивах міст, є мурал «За дитячим світом» у Дніпровському районі міста Києва, створений у грудні 2022 року (з ініціативи друга – побратима С. Буженецького). Арт-об'єкт присвячений пам'яті двох близьких друзів-киян, які віддали життя у боях за Україну: 23-річному бійцю територіальної оборони, випускнику історичного факультету НПУ імені М.П. Драгоманова Денису Рачінському (позивний «Сталкер») та 24-річному бійцю батальйону «Азов Київ» Даніелю Герліані (позивний «Гімалай») [29]. Композиція стінопису поєднує портретні зображення воїнів із фіксацією їхніх позивних та карбуванням зверху комеморативного гасла «Навіки слава». Подібні об'єкти

демонструють низовий рівень формування міської пам'яті, де просторова фіксація руйнує знеособленість воєнної статистики та перетворює звичайний житловий квартал на сакралізоване місце шани конкретним полеглим землякам.

Попри високий потенціал муралів як засобів збереження пам'яті, розвиток цього напряму монументального мистецтва супроводжується низкою проблемних аспектів. Першочерговою є проблема фізичної збереженості об'єктів, які під дією погодних чинників та ультрафіолету швидко втрачають первинний вигляд і можуть зникнути. По-друге, в Україні наразі відсутні єдина державна статистика та чітко розроблена нормативно-правова база, яка б регулювала статус муралыв як об'єктів культурної спадщини чи пам'ятних знаків.

Зрештою, інтенсивний розвиток воєнної комеморації в урбаністичному просторі породжує дискусії щодо експертизи цінності муралів, дотримання етичних норм та необхідності комплексного узгодження сюжетів із громадою й фахівцями. Це дозволить уникнути хаотизації міського простору та забезпечить належний рівень художнього виконання при вшануванні пам'яті про загиблих Героїв.

Таким чином, мурали в Україні еволюціонували від локального вуличного мистецтва до функціонального інструменту національної комеморації. Вони виступають засобом оперативної реакції суспільства на події російсько-української війни, заповнюють лакуни в колективній пам'яті та формують сучасний пантеон героїв у публічному просторі українських міст і сіл.

Висновки. Сучасний міський простір України є складною системою символів, де історія, пам'ять та ідентичність репрезентуються через взаємодію вербальної та візуальної топонімії. Процеси декомунізації та деколонізації довели, що переосмислення символічної географії держави не обмежується лише перейменуванням вулиць – воно супроводжується появою нових візуальних образів та меморіальних об'єктів. У цьому контексті особливе місце посідають мурали як візуальні топонімічні маркери. Якщо офіційний топонім називає місце, то мурал візуально означує його, формуючи символічний зміст території. В умовах російсько-української війни ця функція стає критично важливою: меморіальні мурали перетворюються на «стіни, що говорять». Вони матеріалізують колективну пам'ять, фіксують наративи про героїзм, спротив та солідарність і трансформують буденне міське середовище на локальні місця пам'яті.

Список літератури:

1. Американські художники намалювали мурал на місці розстрілу в Бучі. Раніше там був меморіал (фото). Хмарочос. 2024. 16 квіт. URL: https://hmarochos.kiev.ua/2024/04/16/amerykanski-hudozhnyky-namalyuvaly-mural-na-misczi-rozstrilu-v-buchi-foto/

2. Баранівська Т. Мурал із зображенням Залужного перенесуть в інше місце. Суспільне Київ. 2024. 15 трав. URL: https://suspilne.media/kyiv/746385-mural-iz-zobrazennam-zaluznogo-perenesut-v-inse-misce/

3. Бітаєва Г. Мистецтво муралу як динамічне художнє явище сучасного українського соціуму. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2022. № 18(1). С. 79–86. DOI: https://doi.org/10.31500/1992-5514.18(1).2022.260428

4. Бітаєва Г. Український мурал: імплементація світового художнього досвіду та національна специфіка втілення. *Науковий журнал «Художня культура. Актуальні проблеми»*. 2025. № 21(1). С. 217–226. DOI: https://doi.org/10.31500/1992-5514.21(1).2025.333505

5. В Івано-Франківську створили гігантський мурал 19-річного Героя Небесної сотні. 5.ua. 2016. URL: https://www.5.ua/suspilstvo/v-ivanofrankivsku-stvoryly-hihantskyi-mural-nosii-126939.html

6. Великоня М. Зображення незгоди: політичні графіті та вуличне мистецтво постсоціалістичного переходу. Одеса : Гельветика, 2023. 316 с.

7. Гаврилюк Б. Муралізм Олексія Бордусова «Aec» та Володимира Манжоса «WaOne», «Interesni Kazki». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 49, т. 1. С. 61–70. DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/49-1-10

8. Гриценко О. Пам'ять місцевого виробництва. Трансформація символічного простору та історичної пам'яті в малих містах України / Український центр культурних досліджень. Київ : К.І.С., 2014. 352 с.

9. Дівчина із соколом у руці. У Дніпрі створили мурал на честь загиблих українських військових. Суспільне. Дніпро. 2023. URL: https://suspilne.media/dnipro/597819-divcina-z-sokolom-u-ruci-u-dnipri-stvorili-mural-na-cest-zagiblih-ukrainskih-vijskovih/

10. Знаменитий вуличний художник Бенксі створив сім муралів в Україні (фото). HOCHU.ua. 2022. 15 листоп. URL: https://hochu.ua/ukr/cat-razvitie/vazhno-znat/article-112301-znamenitii-vulicnii-xudoznik-benksi-stvoriv-sim-muraliv-v-ukrayini-foto/

11. «Зніміть з мене кожух». У Львові створили мурал, де Шевченка зобразили у стилі The Beatles. Локальна історія. URL: https://localhistory.org.ua/news/u-lvovi-stvorili-mural-de-shevchenka-zobrazili-u-stili-the-beatles/

12. Карнаух Н., Ярмоловська А. У Львові відкрили 30-метровий мурал, присвячений Маріуполю. Суспільне. Львів. 2022. URL: https://suspilne.media/lviv/295258-u-lvovi-vidkrili-30-metrovij-mural-prisvacenij-mariupolu/

13. Мурал Івана Миколайчука. «Талановиті особистості з нами» у Чернівцях. KAILAS-V art&marketing. URL: https://kailas-v.com/mural-ivana-mikolajchuka-u-chernivtsjah

14. Мурал, що оживляє історію: Мурал «Крути». Місто Кия. URL: https://mistokyia.ua/interesting-places/murals/mural-kruty

15. Мурал-присвяту військовим відкрили у Стрию. Новини Стрий. Drohobych.com.ua. URL: https://drohobych.com.ua/mural-prysviatu-vijskovym-vidkryly-u-stryiu-novyny-stryj/

16. На будівлі Верховної Ради в Києві з'явився мурал, присвячений Олександру Мацієвському. Радіо Свобода. 2023. 30 квіт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-mural-matsiyevskyy-verkhovnam-rada/32386001.html

17. На Івано-Франківщині відкрили мурал, присвячений Герою України Дмитру Коцюбайлу. Суспільне. Івано-Франківськ. 2023. 1 листоп. URL: https://suspilne.media/ivano-frankivsk/607811-na-prikarpatti-vidkrili-mural-prisvacenij-dmitru-kocubajlu-da-vinci/

18. Навігатор по муралах: Тернопіль. Рубрика. URL: https://rubryka.com/photo/navigator-po-muralah-ternopil/

19. Новий мурал у Києві: фасад будинку біля вокзалу прикрасив портрет українського гетьмана. NV. 2015. 14 груд. URL: https://nv.ua/ukr/ukraine/events/novij-mural-u-kijevi-fasad-budinku-bilja-vokzalu-prikrasiv-portret-ukrajinskogo-getmana-foto-85680.html

20. Нові мурали Києва: круки на Рейтарській та Грушевський. Тексти.org.ua. 2015. 25 листоп. URL: https://texty.org.ua/fragments/63357/Novi_muraly_Kyjeva_kruky_na_Rejtarskij_ta-63357/

21. П'ятницькова І., Франкова В. Мурали як форма комеморації у публічному просторі міст України. Літопис Волині. 2025. Чис. 33. С. 118–123. DOI: https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.33.19

22. Пономаренко Б. У Києві знову створили мурал із генералом Залужним у компанії з князем, гетьманом та філософом. Інформатор Київ. 2025. 3 черв. URL: https://kiev.informator.ua/uk/u-kiyevi-znovu-stvorili-mural-iz-generalom-zaluzhnim-u-kompaniji-z-knyazem-getmanom-ta-filosofom

23. Поя А. У Херсоні художник створив мурал «росія тут НІКОЛИ!». Фото. Українська правда. Життя. 2023. 30 січ. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2023/01/30/252619/

24. Сучасний козак Мамай: перший мурал у Кропивницькому створила суддя «OMI». OMI studio. URL: https://omi.net.ua/uk/news/show?id=165

25. Ткачук О. Про що пише місто: історії стінописів Коломиї. Глузд. URL: https://gluzd.org.ua/articles/pro-shcho-pyshe-misto-istorii-stinopysiv-kolomyi/

26. У Києві відкрили мурал на честь легендарного командира Дмитра Коцюбайла «Да Вінчі». Вечірній Київ. 2024. 23 верес. URL: https://vechirniy.kyiv.ua/news/103120/

27. У Києві з'явився мурал із зображенням Симона Петлюри. РБК-Україна (Styler). 2019. 22 трав. URL: https://styler.rbc.ua/ukr/zhizn/kieve-poyavilsya-mural-izobrazheniem-simona-1558529535.html (дата звернення: 19.08.2026).

28. У Києві з'явився мурал на підтримку захисників «Азовсталі». ТиКиїв. URL: https://tykyiv.com/news/u-kiievi-ziavivsia-mural-na-pidtrimku-zakhisnikiv-azovstali/

29. У Києві з'явився новий мурал, присвячений двом загиблим захисникам України. ВК («Великий Київ»). 2024. 13 трав. URL: https://bigkyiv.com.ua/u-kyyevi-zyavyvsya-novyj-mural-prysvyachenyj-dvom-zagyblym-zahysnykam-ukrayiny/

30. У Мукачеві створили мурал пам'яті скульптора і художника Івана Бровді. Укрінформ. 2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3751535-u-mukacevi-stvorili-mural-pamati-skulptora-i-hudoznika-ivana-brovdi.html

31. У Рівному створили мурал на честь Героя України Олександра Мацієвського. Суспільне. Новини. 2023. 12 трав. URL: https://suspilne.media/rivne/474135-u-rivnomu-stvorili-mural-na-cest-geroa-ukraini-oleksandra-macievskogo

32. У середмісті Сум з'явився новий мурал. Sumy Today. Культура. URL: https://sumy.today/news/culture/23604-u-seredmisti-sum-ziavyvsia-novyi-mural.html

33. У Сквері Небесної сотні створили барельєф із портретом Сергія Нігояна. Фото. Українська правда. Життя. 2015. 10 лип. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2015/07/10/197005/

34. У Харкові створили мурал із зображенням Героя України Дмитра «Да Вінчі» Коцюбайла. Укрінформ. 2023. 15 груд. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3799821-u-harkovi-zavivsa-mural-na-cest-dmitra-kocubajla.html

35. У центрі Луцька намалювали велике графіті, присвячене Героям Майдану. Фото. Волинь. Post. URL: https://www.volynpost.com/news/28708-u-centri-lucka-namalyuvaly-velyke-grafiti-prysviachene-geroiam-majdanu-foto

36. Французький художник створив у Києві мурал із зображенням розстріляного воїна Олександра Мацієвського. Укрінформ. 2023. 30 квіт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/3702816-u-kievi-zavivsa-mural-iz-zobrazenam-rozstrilanogo-voina-oleksandra-macievskogo.html

37. Шеменьова Ю. В. Мурали України у світовому стрітарті: формотворення, пластичне моделювання, художньо-образні особливості : дис.... докт. філос. : 023. Київ, 2021. 437 с.

38. Banksy. Wall and Piece. London : Century, 2005. 240 p.

39. Ellsworth-Jones W. Banksy: The Man Behind the Wall. London : Aurum Press, 2012. 336 p.

40. Gough P. Banksy in Ukraine: Street Art, War and the Reclaiming of Public Space. Journal of Urban Cultural Studies. 2023. Vol. 10, no. 2. P. 145–168.

41. Wright S. Banksy's Graffiti: Subversion, Political Commentary, and the Re-framing of Urban Canvas. Street Art & Urban Creativity Scientific Journal. 2020. Vol. 6, no. 1. P. 22–31.

Koliada I. A. IMMORTALIZED MEMORY ON THE WALLS: MURALS AS TOPONYMIC MARKERS OF HISTORICAL MEMORY IN CONTEMPORARY UKRAINE

The article theoretically substantiates and conceptualizes murals as a specific form of visual toponymic markers in contemporary Ukraine. It analyzes the role of monumental street art in the symbolic organization of urban space, commemoration, representation of historical memory, as well as in shaping local and national identity. It is proven that under the conditions of decolonization, decommunization, and the full-scale Russian invasion, the transformation of the urban environment is not limited solely to the verbal renaming of streets, but is accompanied by the active emergence of new visual signs.

The semiotic and functional distinction between a traditional toponym and a mural is revealed: while an official name designates a location, a mural visually signifies it, endows it with symbolic meaning, and anchors specific historical or cultural narratives to the location. The functioning of three levels of historical memory in murals – national, regional, and personal – is examined. The thematic scope of Ukrainian murals is highlighted, particularly those dedicated to the Cossack era, the Ukrainian Revolution of 1917–1921, the Revolution of Dignity, and prominent figures.

Special attention is paid to the phenomenon of «wartime muralism» as an operational tool of memorialization. Three key functions of wartime murals are identified: capturing war events and documenting crimes, artivism and social mobilization, and personalized commemoration of fallen Heroes. The series of works by the British artist Banksy is analyzed as an example of integrating world avant-garde into the context of national tragedy. Problematic aspects regarding the preservation, legal status, and ethical coordination of murals are outlined.

Keywords: *murals, visual toponymic marker, urban space, commemoration, politics of memory, decommunization, military muralism, Russo-Ukrainian War, national identity.*

Дата першого надходження статті до видання: 19.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026